

Этнасацыяльныя і культурныя працэсы ў заходнім рэгіёне Беларусі: гісторыя і сучаснасць: матэрыялы рэспубліканскай навуковай канферэнцыі 5-6 снежня 1997, red. User D. Rozenfeld i in., Гродно 1998, ss. 442.

Этносоциальные и конфессиональные процессы в современном обществе: материалы международной научной конференции 16-18 ноября 1999, red. User D. Rozenfeld i in., Гродно 2000, ss. 536.

Этносоциальные и конфессиональные процессы в трансформирующемся обществе: материалы международной научной конференции 15-16 ноября 2001, cz. 1-2, red. User D. Rozenfeld i in., Гродно 2001, ss. 246 + 307.

Этносоциальные и конфессиональные процессы в современном обществе: материалы международной научной конференции 5-6 июня 2003, red. User D. Rozenfeld i in., Гродно 2003, ss. 494.

Niemal do końca lat osiemdziesiątych ośrodki naukowe w Związku Radzieckim w badaniach jakichkolwiek problemów społecznych były zobowiązane trzymać się zasad dogmatycznie pojmowanej ideologii i metodologii marksistowskiej. Doprowadziło to do zahamowania rozwoju nauk społecznych w tym państwie. Po jego rozwiązaniu w 1991 r. przedmiotem zainteresowań socjologów i historyków na Białorusi i Ukrainie stały się szczególnie problemy narodowościowe i wyznaniowe na dawnych terenach wschodnich I i II Rzeczypospolitej, związanych z nią wspólną, wielowiekową historią, religią i kulturą. Nadal żyją we wspomnianych krajach liczne polskie mniejszości narodowe.

Na Białorusi w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku powstały dwa znaczące ośrodki badań socjologicznych. Jeden w ramach Zakładu Socjologii Białoruskiej Akademii Nauk w Mińsku, z akademikiem Eugeniuszem Babosowym na czele, drugi na Uniwersytecie Państwowym im. Janki Kupaly w Grodnie, w ramach Centrum Badań Społecznych i Kulturowych, pod kierownictwem Usera Rozenfelda¹. Ten ostatni nastawiony jest głównie na badania problemów etnicznych i religijnych na terenach zachodniej Białorusi, a więc na północno-wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej. Ośrodki naukowe na Białorusi mają niewiele czasopism naukowych, dlatego możliwość publikowania wyników badań naukowych w wydawnictwach pokonferencyjnych ma duże znaczenie zarówno dla samych uczonych, jak i dla społeczeństwa.

¹ Zmarł na początku 2004 r.

Poczynając od 1997 r. na Uniwersytecie Grodzieńskim, który jest największym ośrodkiem naukowo-badawczym na zachodzie Białorusi, odbywają się co dwa lata konferencje naukowe, z których każda gromadzi około 100 białoruskich badaczy i pracowników akademickich. Biorą w nich także udział uczeni polscy, przeważnie z Białegostoku, i inni. Dotychczas odbyły się cztery tego rodzaju konferencje. Prezentowano na nich wyniki badań historycznych i socjologicznych, przeprowadzonych na Białorusi z inicjatywy wspomnianego uniwersytetu pod koniec lat dziewięćdziesiątych i na początku XXI w. Wygłaszane referaty i komunikaty ukazały się w kolejnych kilkusetstronicowych publikacjach. Poniższy tekst stanowi ich omówienie. Tematyka i wyniki badań mogą być bardzo interesujące dla naukowych środowisk polskich.

Pierwsza ze wspomnianych konferencji, na temat: *Procesy narodowościowo-społeczne i kulturowe w zachodnim rejonie Białorusi: historia i współczesność*, odbyła się w Grodnie w grudniu 1997 r. Na sesji plenarnej wygłoszono pięć referatów. Pierwszy z nich, pt. *Społeczne i kulturowe determinacje rozwoju narodowościowego (zachodni rejon Białorusi)*, autorstwa U. Rozenfelda (kierownik zespołu), M. Bepamiatnych, G. Kabiaka i G. Szczelbanina, przedstawił wyniki badań socjologicznych na terenie obwodu Grodzieńskiego, w rejonie „typowo polskim” (Werenowo) i „typowo białoruskim” (Nowogródek). Według tych badań „społeczny typ Białorusina” to mieszkaniec wsi ponad 50-letni, a „społeczny typ Polaka” to mieszkaniec wsi od 29 do ponad 50 lat. Dlaczego miasto w niepodległej Białorusi nie jest ośrodkiem nie tylko „polskości”, ale nawet narodowości białoruskiej? Gdzie się podziela młodzież białoruska? Tych pytań Autorzy referatu nie uwzględniają. Wśród determinant świadomości narodowej Białorusinów na Białorusi w 1996 r. w wynikach badań kolejne miejsce zajęły: wspólna ziemia i teren zamieszkania (67% respondentów); pochodzenie narodowościowe (35%); wspólny język i kultura (21%); obywatelstwo (19%); prawosławna wiara (7,7%). Widoczny niski poziom religii wśród determinant świadomości narodowej Białorusinów wpływa – według badań grodzieńskich naukowców – na niemożliwość odrodzenie białoruskiego na tle religii, nawet „historycznej i narodowej” – unijnej, greckokatolickiej. W 1996 r. tylko 25% respondentów wiedziało, co to jest Unia w dziejach Białorusi. Połowa respondentów na Grodzieńszczyźnie nie wiedziała nic o Unii, a 15% kojarzyła ją z ośrodkiem protestanckim.

Referat pt. *Procesy narodowościowo-społeczne i społeczno-kulturowe w zachodnim rejonie Białorusi (na Grodzieńszczyźnie) w XVI-XX wieku*, autorstwa historyków grodzieńskich: I. Kreń, S. Marozawa, W. Niadzelko, S. Silwestrowa, pod kierownictwem profesora I. Krenia, poświęcony był głównie „białym plamom” w historii Białorusi, które wpływały na procesy narodowościowe. Były to zagadnienia: unia religijna w XVI w., działalność Armii Krajowej na Białorusi w czasie II wojny światowej oraz „repatriacja” ludności polskiej z zachodnich terenów obecnej Białorusi po zakończeniu wojny. Autorzy podają, że według oficjalnych danych w latach 1944-1947 z obwodu grodzieńskiego wyjechało do PRL 72,3 tys. ludzi, co stanowiło tylko 45% chętnych; 25% „repatriantów” stanowiła inteligencja. W wyniku procesu przesiedleń w obwodzie grodzieńskim ilość Polaków zmniejszyła się od 25 do 30% na lewym brzegu Niemna i od 15 do 20% na prawym, a ludność polska stała się przeważnie ludnością wiejską.

A. Piatkewicz (kierownik zespołu i jeden z najbardziej znanych historyków na Białorusi) oraz S. Piwawarczyk, G. Semiańczuk, S. Toks i J. Traciak przedstawili referat na temat: *Kultura Grodzieńszczyzny: osobliwości regionalne, kształtowanie i procesy*, będący zarysem historii kultury Grodzieńszczyzny. Referat może być interesujący z tego względu, że zawiera popularną obecnie hipotezę o „litewskiej kulturze” z początku XIX w. jako początku nowoczesnej kultury białoruskiej. Według badaczy białoruskich: „[...] krajowa kultura, która tworzyła się w języku polskim [na ziemiach Białorusi – S.], nie może uchodzić za polską według mentalności narodowościowo-duchowej”. Żeby udowodnić tę tezę, badacze białoruscy wspominają fascynację kresowych romantyków na początku XIX w. „Litwą” i jej różnymi gwarami, ich samookreślenie jako „Litwinów” i odrębność kresowej polszczyzny. Zespół w składzie: A. Neczuchrin, G. Asiyuk, M. Ganczarow, D. Karew, I. Kowkel, T. Kruczkowski i I. Fedorow, zaprezentował temat: *Procesy narodowościowo-społeczne i polityczne w zachodnim rejonie Białorusi w latach 1921-1939*.

W ramach konferencji pracowały trzy sekcje, z których każda skupiła dużą liczbę prelegentów. W pierwszej, która zajmowała się *zachodnim rejonem Białorusi w płaszczyźnie historycznej, filozoficznej i socjologicznej*, wygłoszono 29 referatów poświęconych przeważnie problematyce historycznej. Tematem drugiej sekcji były *Procesy narodowościowo-społeczne w zachodnim rejonie Białorusi*. Wysłuchano 36 referatów. W trzeciej, zajmującej się *Procesami społecznymi w zachodnim rejonie Białorusi*, wygłoszono 34 referaty, głównie na tematy wyznaniowe.

Na konferencji w 1997 r. zdecydowanie dominowała problematyka historyczna. Wynikało to stąd, że po długim okresie radzieckim badania współczesnej dynamiki społecznej wymagały odpowiedniej podstawy historycznej. Społeczeństwo białoruskie przeżywa obecnie okres transformacji. Zrozumienie jego obecnego stanu jest niemożliwe bez znajomości jego najnowszej historii. Dlatego na pierwszej grodzieńskiej konferencji poświęconej problematyce narodowościowej, społecznej i kulturowej dominowała tematyka historyczna.

Tylko dwa referaty oparte były na wynikach badań socjologicznych. U. Rozenfeld, M. Bepamiatnych, G. Kabiak i G. Szczelbanina, przedstawili temat: *Społeczne i kulturowe determinacje rozwoju narodowościowego (zachodni rejon Białorusi)*. Autorem drugiego, pt. *Wschodni Słowianie: o problemie samoidentyfikacji*, opartego na badaniach Białorusinów w obwodzie homelskim, był V. Kirijenko. Autor wykazał w nim bliskość cech narodowych Białorusinów i Rosjan. Wśród 16 cech narodowych Białorusinów, aż 12 w niemal takim samym stopniu zostało wskazanych przez respondentów u Rosjan, 9 u Ukraińców i 5 u Polaków. Te wspólne cechy Białorusinów i Polaków (w opinii respondentów ze wschodniej Białorusi w obwodzie homelskim) to niski poziom pragnienia wolności osobistej, szanowanie tradycji, brak obowiązkowości, duchowość, niski poziom szacunku do prawa. Kolejna konferencja, poświęcona problematyce etnosocjologicznej, odbyła się w Grodnie w listopadzie 1999 r. i była poświęcona *Procesom etniczno-społecznym i wyznaniowym w społeczeństwie współczesnym*. Wzięło w niej udział ponad 90 uczonych, w tym 5 z Polski. Na sesji plenarnej wygłoszono trzy referaty: *Badania problemów etnicznej i narodowościowej samoświadomości na Uniwersytecie Grodzieńskim* (U. Rozenfeld, M. Bepamiatnych, G. Kabiak, G. Szczelbanina); *Zróżnicowanie kulturowe a spo-*

łeczeństwo obywatelskie (A. Sadowski z Białegostoku); *Aspekty metodologiczne badania narodowościowej i wyznaniowej identyfikacji na pograniczu białorusko-polskim* (E. Bobosow).

Pierwszy ze wspomnianych referatów prezentował wyniki badań socjologicznych w obwodzie grodzieńskim zespołu naukowego pod kierownictwem profesora Rozenfelda. Głównym celem było wyznaczenie przyczyn rozbieżności pomiędzy etnicznymi a językowymi cechami kultury rejonu. Na przykład w obwodzie grodzieńskim Białorusini stanowią 60% ludności, tymczasem językiem białoruskim posługuje się w życiu codziennym i rodzinnym tylko 37% ludności, a w życiu społeczno-państwowym tylko 18%. Polacy na tym terenie stanowią 25% ludności, a języka polskiego używa 4% w życiu codziennym i rodzinnym i 0,8% w życiu społeczno-państwowym. Rosjanie stanowią 10%, lecz języka rosyjskiego używa 56% ludności obwodu grodzieńskiego w życiu codziennym i rodzinnym oraz 78,5% w życiu społeczno-państwowym. Badacze grodzieńscy tłumaczą te zjawiska wielokulturowym charakterem tego obszaru. Grodzieńszczyzna jest przykładem takiego regionu, w którym od dawna żyją różne narody i spotykają się rozmaite kultury. W XX w. wielokrotnie ulegała zmianie przynależność państwowa tego rejonu i kolejne pokolenia były wychowane w innym państwie. Rosnąca liczba małżeństw różnoetnicznych doprowadziła do tworzenia w społeczeństwie „latentnych (ukrytych) grup” narodowościowych. Stanowią one od 15 do 20% ludności. Są to respondenci, którzy mają problemy z określeniem własnej narodowości lub wskazują na podwójną narodowość, najczęściej polską i białoruską.

Drugi referent sesji plenarnej konferencji z 1999 r., prof. Andrzej Sadowski z Uniwersytetu w Białymstoku, w odczycie pt. *Zróźnicowanie kulturowe a społeczeństwo obywatelskie*, przedstawił naukowe i społeczne doświadczenia państw zachodnich w tworzeniu demokracji w warunkach napływu mniejszości narodowych. Jak stwierdził Autor: „Generalnie nie powiodła się polityka homogenizacji kulturowej społeczeństwa, polityka zmierzająca do asymilacji grup i kategorii mniejszości kulturowych do kultury grup dominujących”. Sadowski wyprowadził stąd wniosek, że państwa i społeczeństwa, które dążą do współczesnej demokracji, muszą wprowadzać zasady wielokulturowości zarówno w strefie politycznej, jak i w życiu codziennym.

W referacie akademika Eugeniusza Babosowa na temat *Aspekty metodologiczne badania narodowościowej i wyznaniowej identyfikacji na pograniczu białorusko-polskim*, główną tezę stanowiło twierdzenie, że identyfikacja narodowościowa na pograniczu jest najczęściej kontekstualna, to znaczy, że większość ludzi wskazuje swoją narodowość w zależności od historycznego, społeczno-politycznego lub kulturowego kontekstu. Ten kontekst wpływa na typologię stosunków między grupami etnicznymi i wyznaniowymi, która następnie zawiera modele: kooperacji, rywalizacji, konfliktu, akomodacji – przystosowania, dominacji, asymilacji.

W ramach konferencji *Procesy etniczno-społeczne i wyznaniowe w społeczeństwie współczesnym* pracowały trzy sekcje. Zajmowały się one takimi zagadnieniami, jak: *Mentalność narodowa i kultura narodowa* (35 referatów, przeważnie o problematyce historycznej i filozoficznej); *Procesy narodowościowe a problemy ich regulowania* (27 referatów o problematyce makrosocjologicznej, historycznej i prawniczej); *Procesy wyznaniowe w społeczeństwie współczesnym* (31 referatów). Tylko trzy

z przedstawionych referatów były oparte na empirycznych badaniach socjologicznych. J. Lewerowskaja i V. Ruseckaja w opracowaniu *O niektórych faktorach przynależności narodowościowej* przedstawiły wyniki badań na pograniczu polsko-białoruskim. Według nich 45,5% Ukraińców, 40,8% Rosjan, 26,4% Białorusinów i 24,9% Polaków zgadza się z tym, że w pewnych warunkach człowiek może zmienić swoją narodowość. Badacze białoruscy tłumaczą to zjawisko tym, że dla Białorusinów i Polaków narodowość jest oparta na „swojej ziemi” i dawnej tradycji historycznej. Tymczasem Ukraińcy i Rosjanie na pograniczu polsko-białoruskim nie mają takiego „wsparcia”. Dla ludności na pograniczu język nie jest ważnym podmiotem wskazującym na narodowość. Obowiązek znajomości ojczystego języka wskazało tylko 27,3% respondentów Białorusinów i 25,2% respondentów Polaków.

V. Kirijenko w referacie *Procesy narodowościowo-społeczne na pograniczu wschodniostowiańskim: historia i perspektywy*, rozwijał tezy z poprzedniej konferencji o bliskości cech narodowych i wartości społecznych Białorusinów, Ukraińców oraz Rosjan. W referacie *Poziom i osobliwości religijności ludności obwodu grodzieńskiego* zespół naukowy pod kierownictwem Rozenfelda przedstawił wyniki badań socjologicznych grupy 1000 respondentów. Wynika z nich, że w 1998 r. 88,8% z nich stanowiły osoby wierzące w Boga, w tym 61,1% prawosławni, 23,4% katolicy i 3,4% „po prostu chrześcijanie”. Modliło się codziennie 26% respondentów, od czasu do czasu 56,3%, nigdy nie modliło się 16,5% respondentów. Bardzo ciekawie wyglądają dane o charakterze świadomości religijnej na terenie obwodu grodzieńskiego. 75,3% respondentów wierzyło w istnienie Boga, 50,4% w cudowną moc ikon, 48,1% w cudowną moc świętej wody, 45,3% w istnienie raju i piekła. Tylko 37,4% respondentów wierzyło w koniec świata i 34,7% w drugie przyjście Jezusa, a 38% wierzyło w reinkarnację duszy! Według badaczy grodzieńskich wśród katolików obwodu grodzieńskiego 83,3% stanowili Polacy, 13,3% Białorusini, 3,4% przedstawiciele innych narodowości (Litwini, Rosjanie). Dla 21,2% Polaków katolików, jedynie Kościół rzymskokatolicki uczy prawdziwej wiary. Dla 52,4% Polaków katolików jest to tradycyjna i rodzinna religia, natomiast dla 25,1% jest to religia narodowa.

Na konferencji w 1999 r. zdecydowanie dominowała problematyka socjologiczna i filozoficzna. Nowym zjawiskiem były referaty związane z prawnym regulowaniem spraw narodowościowych i wyznaniowych, socjologią religii i sztuki. Około 10 referatów poświęcono problemom wyznaniowym i narodowościowym w rosyjskiej filozofii początku XX w. (P. Florenskij, P. Miliukow, D. Mereżkowskij, V. Rozanow) oraz innym myślicielom rosyjskim (A. Chomiakow, L. Gumilew). Dlatego wzorce teoretyczne współcześni badacze białoruscy czerpią z prac uczonych rosyjskich lub innych prac naukowych tłumaczonych na język rosyjski.

Trzecia konferencja na temat *Procesy narodowościowo-społeczne i wyznaniowe w społeczeństwie w okresie transformacji* odbyła się w Grodnie w listopadzie 2001 r. Wzięło w niej udział ponad 130 uczonych z Białorusi, Rosji, Polski i Litwy. Na konferencji wygłoszono siedem referatów podczas sesji plenarnych: *Dynamika społeczna aktywności wyznaniowej na Białorusi na przełomie tysiącleci* (E. Babosow); *Identyfikacja terytorialna jako fenomen społeczny i kulturowy* (A. Boronjow); *Zabezpieczenie prawne w Republice Białoruś dla osób należących do mniejszości narodowych uczestnictwa w przyjęciu decyzji na szczeblu państwowym do problemów*

bezpośrednio dotykających ich wolności i interesów (A. Bilyk, J. Uralski); *Grodzieńszczyzna narodowościowo-wyznaniowa: spojrzenie w przeszłość* (I. Popow); *Transformacja systemowa a marginalizacja społeczna* (A. Sadowski); *Kształtowanie się samowystarczających centrów mocy jako alternatywa totalnego globalizmu* (Cz. Kirwel); *Rosyjska filozofia antropologiczna a idea narodowościowa* (U. Rozenfeld).

Interesujące dane empiryczne zawierał pierwszy z referatów, podający wyniki badań socjologicznych dotyczących religijności, przeprowadzonych przez Białoruską Akademię Nauk. Jeżeli w 1989 r. 22% ludności Białorusi zaliczyło siebie do osób wierzących, to w 2001 r. do wiary przyznało się już 44,3% respondentów. W tym samym czasie liczba osób niewierzących na Białorusi zmniejszyła się z 65% do 22,4%. Według mińskich badaczy, uwzględniając poziom i charakter religijności, ludność Białorusi około 2000 r. dzieliła się na cztery grupy: osoby bardzo wierzące, dla których wiara była najwyższą wartością (6,3%); osoby wierzące, dla których wartości religijne nie zawsze były najważniejsze (32,2 %); osoby wahające się pomiędzy wiarą a ateizmem (34,4%); osoby niewierzące (22,4%). Różne wyznania na Białorusi mają znacznie różniącą się liczbę osób, które określiły siebie jako osoby „bardzo wierzące”. Wśród prawosławnych respondentów takich osób było tylko 4,2%; wśród katolików 10,3%; wśród protestantów (baptystów) 75%. Bardzo duże różnice w religijności istnieją w poszczególnych regionach Białorusi. Na przykład w obwodzie grodzieńskim nigdy nie uczestniczyło w nabożeństwach zaledwie 10,4% respondentów, a w obwodzie brzeskim 14,3%, natomiast w obwodzie mohylewskim aż 36,2%, a w witebskim 43,6%. A więc czterokrotnie więcej niż w grodzieńskim. W tym ostatnim nigdy nie modliło się 17,4% respondentów, a w obwodzie brzeskim 19,4%. Natomiast w obwodzie homelskim grupę taką stanowi aż 30,9%; w mohilowskim 40,7%; a w witebskim 45,9%. Zaprezentowane wyniki były podstawą do ogólnego wniosku akademika E. Babosowa, który stwierdził, że „poziom religijności ludności jest o wiele wyższy (niemal trzykrotnie) na pograniczu białorusko-polskim niż we wschodnich obwodach Białorusi”.

I. Popow w referacie *Grodzieńszczyzna narodowościowo-wyznaniowa: spojrzenie w przeszłość* przedstawił podsumowanie oficjalnych danych o stanie narodowościowym i wyznaniowym w obwodzie grodzieńskim według spisu ludności z 1999 r. Wynika z nich, że 62,3% ludności obwodu stanowili Białorusini, 24,8% Polacy, 10,1% Rosjanie, 1,8% Ukraińcy, 0,2% Tatarzy, 0,2% Litwini i 0,1% Żydzi. W 1992 r. na terenie obwodu grodzieńskiego zarejestrowano 287 wspólnot religijnych należących do 8 wyznań. W 2001 r. jest ich już 455, należących do 18 wyznań, w tym 177 to parafie prawosławne, 170 katolickie, a 85 protestanckie.

A. Sadowski w referacie *Transformacja systemowa a marginalizacja społeczna* przedstawił wyniki badań socjologicznych na północno-wschodnim pograniczu Polski w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku. Jedynie 10-15% mieszkańców miast wschodniego pogranicza zyskało na zmianach systemu w Polsce. Większość z nich jednak straciła – uległa procesom pauperyzacji i ma poczucie deprivacji. Według polskiego badacza w warunkach przemian społecznych w kierunku globalizacji i gospodarki rynkowej największe straty poniosą ziemie słabo zaludnione, o przewadze ludności wiejskiej i położeniu peryferyjnym.

W ramach konferencji pracowały trzy sekcje. W kręgu ich zainteresowań były: *Procesy narodowościowe i społeczne w społeczeństwie współczesnym* (44 referaty); *Procesy wyznaniowe w społeczeństwie współczesnym* (28 referatów); *Procesy transformacyjne w społeczeństwie współczesnym w zakresie modernizacji* (48 referatów). Wśród referatów opartych na badaniach empirycznych warto wyróżnić prace: E. Rudkowskiego, J. Nikulinoj, G. Szczelbaninoj i M. Seń. Pierwszy z wymienionych autorów w opracowaniu na temat *Wartości narodowościowe młodzieży studenckiej* przedstawił wyniki badań wśród studentów w Witebsku, przeprowadzonych w 2000 r. Wynika z nich, że 58,8% studentów deklaruje kierowanie się w życiu wartościami i tradycjami narodowymi, a 41% wartościom cywilizacji zachodniej. Tylko 5% studentów opowiadało się za przyłączeniem ich państwa do Rosji, 40% chciało nadal pozostać obywatelami niepodległej Białorusi, a 51% było obojętnych wobec tej kwestii. Referat J. Nikulinoj, *Miejsce i rola protestantyzmu w strukturze wyznaniowej Białorusi*, zawierał dane o nowych dla Białorusi wyznaniach chrześcijańskich. W styczniu 2001 r. na Białorusi było zarejestrowanych 946 wspólnot protestanckich. W tej grupie aż 738 to były wspólnoty baptystów, 48 adwentystów, 26 świadków Jehowy, 13 luteran. Nikulina stawia wniosek, że ilość protestantów na Białorusi będzie wzrastać, bo 30,1% protestantów to młodzież.

G. Szczelbanin i M. Seń w referacie pt. *Religia jako fenomen kultury młodzieży studenckiej* przedstawili wyniki badań wśród studentów grodzieńskich. Według nich 49,4% było wyznania prawosławnego, 25,5% katolickiego, 24,7% nie mogło określić swojej przynależności religijnej i wyznaniowej, 11,1% określiło się jako ateści. Interesujące są odpowiedzi studentów grodzieńskich na temat funkcji religii we współczesnym społeczeństwie. 56,5% uważa, że religia jednoczy ludzi, pomaga zachować kulturę i tradycje narodu, 53,1% podkreśla, że religia etycznie udoskonala człowieka, 40,4% uważa, że religia daje człowiekowi zadowolenie z życia. Według 33,4% religia pomaga znaleźć sens życia, dla 17% stanowi ucieczkę od rzeczywistości, a 15,3% uważa, iż religia pomaga wytłumaczyć ten świat.

Ostatnia z omawianych tu konferencji odbyła się w Grodnie w czerwcu 2003 r. Jej tematem były *Procesy narodowościowo-społeczne i wyznaniowe we współczesnym społeczeństwie*. Uczestniczyło w niej ponad 140 uczonych z Białorusi, Rosji, Polski, Litwy oraz ze Stanów Zjednoczonych, co było znakiem nowych czasów. I tym razem pracowali oni w trzech sekcjach: *Procesy narodowościowe – retrospekcja i perspektywa na przyszłość* (46 referatów); *Wartości regionalnie jako faktory transformacji współczesnego społeczeństwa* (42 referaty); *Kultura narodowościowa: struktura i perspektywy rozwoju* (55 referatów).

W pierwszej sekcji prezentowane były referaty na bardzo modny obecnie na Białorusi temat „ideologii narodowościowej”. Wyróżniał się wśród nich referat najbardziej znanego socjologa Białorusi, E. Babosowa, pt. *Etnos a ideologia współczesna*. Autor opowiadał się za potrzebą tworzenia na Białorusi ideologii narodowościowej („idei narodowej, która jednoczy ludzi”). Według jego badań taką ideę wyznawało 75% respondentów, a tylko 5% było wobec niej zdecydowanie przeciwnych. Autor uważa jednak, że należy dokładnie określić cechy narodowe narodu białoruskiego i kultury Białorusi – „białoruskości”, i taki właśnie termin, opierając się na polskim pojęciu „polskości”, zaproponował.

Referat U. Rozenfelda i G. Szczelbanin *Problemy metodologiczne badania regionu pogranicza*, miał na celu wyznaczenie podstaw teoretycznych do badania narodowościowego fenomenu „tutejszych”. Według uczonych grodzieńskich jest to możliwe przez porównanie „poziomów codzienności” i odpowiednich „typów stosunków” w społeczeństwie, które są związane z samoidentyfikacją ludzi. Autorzy dochodzą do wniosku, że badania narodów na pograniczu są związane z funkcjonowaniem mitów („morfologów”) dotyczących tożsamości, które występują na odpowiednich poziomach samoidentyfikacji.

W drugiej sekcji zwracał uwagę referat G. Gribowa pt. *Status religii jako wartości w świadomości studentów*, oparty na badaniach socjologicznych wśród 3400 studentów w Polsce, Niemczech, Portugalii i na Białorusi. Według tych badań wartości religijne są ważne dla 73,45% studentów polskich, 57,66% portugalskich, 53,16% białoruskich, 37,26% niemieckich. Na pytanie: *Jakie faktory mają znaczenie dla sukcesu w życiu?* wśród 18 wariantów był m.in. zaproponowany faktor „wiera w Boga”. Okazało się, że on jest „bardzo znaczący” dla 25,36% respondentów Polaków, 14,54% Białorusinów, 11,56% Portugalczyków, 8,63% Niemców. Autor stawia wniosek, że dla narodów Europy Środkowo-Wschodniej z powodów historycznych religia odgrywa większą rolę niż dla narodów Europy Zachodniej.

Referaty z trzeciej sekcji były bardziej skierowane na badania z dziedziny kulturoznawstwa. Wiele z nich oparto na analizie literatury i folkloru Białorusinów i miały one wyraźny charakter apologetyczny.

Konferencje na Uniwersytecie państwowym im. Janki Kupały w Grodnie prezentują wyniki badań historycznych i socjologicznych, dotyczących problemów etnicznych i religijnych na Białorusi w końcu XX i na początku XXI w., prowadzonych na pograniczu polsko-białoruskim od 1991 r. Bardzo często obiektem tych badań jest także ludność polska na Białorusi, dlatego ich wyniki mogą być dla strony polskiej bardzo interesujące, a udział w konferencjach (następna odbędzie się w 2005 r.) może być korzystnym doświadczeniem dla uczonych polskich.

Siarhi Dansikhh